

Kitap Tahlili

Kitabın Künyesi: Ersel Aydınlı, Erol Kurubaş, Haluk Özdemir, Yöntem Kuram Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları, Asil Yayınları, Ankara, 2009. ISBN: 9786055868338.

Kenan ŞAHİN*

Uluslararası İlişkiler disiplini, sosyal bilimlerin diğer disiplinlerine oranla kısa bir geçmişe sahiptir. Uluslararası İlişkilerin, kendi araştırma yöntemi, terminolojisi ve kuramsal birikimiyle bağımsız bir alan olmasına yönelik çalışmalar da yine yakın bir zamanın ürünü. Batı'daki gelişmelere paralel, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplini 20. yüzyıl ortalarından itibaren birtakım adımlarla gelişmeye başladı. Ancak henüz Türkiye'de Uluslararası İlişkilerin tam olarak nasıl bir çalışma alanı olması, diğer disiplinler karşısında sınırlarının belirlenmesi, bir Uluslararası İlişkiler akademisyeninin çalışmalarında yöntemsel olarak nasıl bir yol izlemesi gerektiğine ilişkin konularda yeterli olgunluğa eriştiği söylenemez. Türkiye'de bu yöndeki öğretimin nasıl daha işlevsel olacağı, kuramsal nitelikteki çalışmaların nasıl artırılacağı ve hatta alana katkıda bulunacak özgün yaklaşımların geliştirilmesi konuları da yeterince irdelenerek çalışılmadı. Gelinen aşama itibariyle Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplinin gelişmesinde oldukça önemli olan kimliksel, yöntemsel, kuramsal ve öğretimsel sorunlar varlığını sürdürerek, hâlâ daha fazla çalışmaya ihtiyaç duymaktadır.

Sözü edilen eksikliklere yönelik bir tartışma başlatmak amacıyla Uluslararası İlişkiler alanında uzun yıllardır faaliyet gösteren üç akademisyen tarafından kaleme alınan "Yöntem, Kuram, Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları", isimli çalışma, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplinin kuramsal az gelişmişliğinin bir uzantısı olarak meydana gelen epistemolojik ve metodolojik sorunlar bağlamında Uluslararası İlişkiler alanının önündeki makro engelleri konu edinmektedir. Bu kapsamda çalışmada, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplindeki kuramsal çalışmaların eksikliğinin nedenleri, bunun disiplin üzerindeki etkileri ve sonuçları epistemoloji ve yöntem sorunu olarak ele alınılmaktadır. Her şeyden önce çalışma, Uluslararası İlişkiler disipliniyle uğraşanları ilgilendiren yönüyle birlikte alan dışından disiplinin algılanması, Uluslararası İlişkilerin disiplinlerarası niteliği bağlamında diğer disiplinlerle olan ilişkileri, alan için kuramsal çalışmaların önemi ve gerekliliği gibi konular üzerinde yoğunlaşarak alanın sınırlarını belirlenmeyi hedeflemektedir. Bunların yanında Uluslararası İlişkiler çalışmalarında yaygın olarak kullanılan tarihsel ve komplocu açıklama eğilimlerinin alana olumsuz etkilerinin belirlenmesi, Uluslararası İlişkiler alanı içerisinden özgün, kuramsal yaklaşımların ortaya çıkarılabilmesi açısından yapılması gerekenler de yazarların amaçları arasındadır.

Hedeflerin bir uzantısı olarak ortaya çıkan bu çok boyutlu ve girift konuların yol açtığı karışıklığı aşmak amacıyla eserde çeşitli soruların yanıtların aranmaktadır: Uluslararası İlişkiler disiplini üzerinde diğer disiplinlerin etkileri ve çeşitli açıklama yöntemlerinin alana yansımaları nelerdir? Uluslararası İlişkiler disiplinin temel sorunları

* Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale. E-posta: kenaninfo@yahoo.com.

nelerdir, sınırları nasıl olmalıdır? Alanın bilimsel bir kimlik kazanması için yapılması gerekenler nelerdir? Bir Uluslararası İlişkiler akademisyeni ne gibi özelliklere sahip olmalı ve çalışmalarında nasıl bir yöntem takip etmelidir? Uluslararası İlişkiler çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanıldığı düşünülen komplocu açıklama eğiliminin disipline etkileri nelerdir? Türkiye'deki mevcut Uluslararası İlişkiler çalışmaları ve ortaya konulan ürünlerin nitelikleri nasıldır? Özgün kuramsallaşma açısından Türkiye'de nasıl bir potansiyel mevcuttur? Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler çalışmaları içerisinde orijinal fikirlerin yaygınlaştırılması ve özgün kuramsallaştırma için neler yapılmalıdır?

Değinen hedefler ve sorular doğrultusunda çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında temel olarak dört bölüm şeklinde kurgulanmıştır. İlk bölüm, Uluslararası İlişkilerin bilimsel kimliği, disiplinlerarası niteliğinin bir sonucu olarak diğer disiplinlerle ilişkisi, genel olarak Uluslararası İlişkiler de kuramsal bakışın önemi ve gerekliliğiyle birlikte Türkiye'de kuramsal bakışın önemi ve zorunluluğu konularına eğilmektedir. İkinci bölümde sosyal bilimlerin içerisinde yer alan çeşitli yaklaşımlarla yöntemsel biçimler ele alınmakta ve tarihçi anlayışın Uluslararası İlişkilerde yöntemsel probleme yol açtığı iddia edilmektedir. Bu kapsamda bu bölümde Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplininin kendine özgü kuramsal bir alan geliştirmesi önündeki engellerle birlikte tarihsel açıklama eğilimlerinin alana olumsuz etkileri irdelenmektedir. Ayrıca sosyal bilimlerde açıklama ve anlama çabalarının da analiz edildiği bu bölümde, kuramsal çerçeveye dayalı çalışmaların olabildiğince analitik olması, yani bu çalışmalarda yöntemsel olarak analitik-açıklamacılığın seçilmesinin gerekliliği dile getirilmektedir. Üçüncü bölüm, komplocu paradigma sorununun incelendiği kısımdır. Komplocu paradigmanın Uluslararası İlişkiler de kuramsal gelişime negatif etkilerine dikkat çekilen bu bölümde, komplocu açıklama eğilimlerinin Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler disiplini üzerindeki olumsuz etkileri irdelenmekte ve komplo teorilerinin kuramsallaşmaya yönelik en büyük engellerden biri olduğu ileri sürülmektedir. Burada ayrıca Uluslararası İlişkiler disiplininin temel eserlerin Türkçe çevirisinin henüz yapılmamış olmamasının eksikliği vurgulanarak, alana dışarıdan gelen akademisyenlerin katkılarının da sorgulanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Dördüncü bölümde, küresel Uluslararası İlişkiler disiplinin genel görünümüne paralel olarak Türkiye'deki disiplinin kuramsallaşma gayreti ve özgünlük potansiyeli ele alınmaktadır. Bu doğrultuda özgün kuram ve kuramsallaşmanın ne anlama geldiğinden başlanarak özgün kuramsallaşma yöntem ve türleri izah edilmektedir. Türk Uluslararası İlişkiler disiplinindeki kuram sorunu, Türkiye'de özgün kuramın altyapısı, özgünleşmeye yönelik adımların nasıl atılması gerektiği hususlarındaki tespit ve öneriler sıralanmaya çalışılmakla birlikte ortaya çıkan kuramları birleştiren bir üstyapı olarak yazarların "Anadolu Ekolü" olarak adlandırdıkları ekolleşmeye giden bir yol haritası sunma hedefi doğrultusunda görüşler dile getirilmektedir. Bu bölüm kapsamında ayrıca konuyla ilgili olarak mülakatlara ve çeşitli akademisyenlerin kişisel değerlendirmelerine yer verilmekte, özgün kuramsallaşmanın olası riskleri de ele alınmaktadır. Yazarlar sonuç kısmında hem ele alınan konulara yönelik genel bir değerlendirmeyi hem de ortaya koyulan sorunların giderilmesine ilişkin çeşitli önerileri de sunmaktadırlar.

Çalışma içerisinde kuramın açıklanmasına ilişkin ve Uluslararası İlişkilerin sınırlarının çizilmesi bakımından kuramın gerekliliğini ifade eden cümleler sık sık tekrarlanmaktadır. Her üç akademisyenin kuram konusundaki hassasiyetini göstermesi açısından belirleyici olan bu tekrarlar, okuyucu için de öğreticidir. Uluslararası İlişkiler bilgilerinin bilimsel bir nitelik kazanabilmesi açısından temel yaklaşımın kuramsal olması gerektiği oldukça önemli görülmektedir. Açıklanması zor olan konular bakımından bazı neden-sonuç ilişkilerinin saptanmasında kuram üretmenin bir gereklilik olduğu belirtilen

eserde kuramın, çeşitli kavramlar arasındaki ilişkileri zaman ve mekân sınırlaması olmadan siyasal kaygılardan ve dönemselsel önyargılardan uzak açıklamaya çalışan önermeler bütününden oluştuğu dile getirilmektedir (s.155). Yazarlar açısından kuram, alanın bilimsel nitelik kazanması ve diğer disiplinler karşısında konumunu ortaya koyması için de bir gereklilik olarak görülmektedir. Onlara göre sosyal bilimlerde bir alanın bilim dalına dönüşebilmesi için yöntemsel ve kavramsal çerçeveye dayalı kuramsal yaklaşımlara sahip olması gerekmektedir (s. 40). Uluslararası İlişkilerin diğer disiplinlerden ayrılması ve kendine özgü kimliğini kazanması bakımından temel araştırma konusunun yanında kuramsal çerçeveye birlikte kendine özgü kuramsal bir çekirdeği ve buna dayandırılan kavramsal bir dilinin olması gerektiği (s. 46) vurgusu da önem arz etmektedir. Yazarların bu açıdan esas vurguladıkları, Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin kendi ayırıcı özelliklerini yeterince ortaya koyacak biçimde analitik-açıklayıcı bir yöntemle ve belli bir kavramsal çerçeve temelinde çalışmalar yapmaları gerektiğidir (s. 128). Bununla birlikte kuramın olay ve politika çalışmalarıyla da işbirliği içerisinde olması gerekliliği atlanmamıştır (s. 220). Eserin tüm bölümlerinde ısrarla üzerinde durulan kuramın Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde gerekliliği, rolü ve önemini vurgulamak için bu pekiştirici tekrarları kapsayan yorum ve değerlendirmelerin ikna edici olduğu söylenebilir.

Türkiye’de Uluslararası İlişkilerin başta tarih olmak üzere diğer disiplinlerle olan ilişkilerinin sınırları eserde oldukça iyi çizilmiştir. Özellikle ikinci bölümde vurgulanan Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler çalışmalarında tarih eksenli olay çalışmalarının yaygın olduğu tespiti bu anlamda önemlidir. Nitekim eserde vurgulandığı biçimiyle Türkiye’de bürokrat ve diplomat yetiştirme hedefiyle Mülkiye tekelinde başlayan ilk Uluslararası İlişkiler çalışmaları tarihsel yöntemler kullanılarak yapılmıştır (s. 60). Böylece Türkiye’de artmaya başlayan Uluslararası İlişkiler çalışmalarında kronolojik sıralamaya uygun bir şekilde olayların anlatılması/betimlenmesi şeklinde çalışmaların yaygınlık kazandığı tespiti (s. 77) yapılmaktadır. Bunu doğrulayan bir biçimde Türk dış politikası eserleri başta olmak üzere Türkiye’de yapılan ve ders aracı olarak kullanılan birçok Uluslararası İlişkiler çalışmasının sadece içindekiler sayfalarına göz atıldığında bile bu eğilimin yaygınlığı fark edilebilir. Bu tarz çalışmalar, yazarlara göre Uluslararası İlişkiler disiplinin gelişmesine zarar veren niteliktedir. Burada yine Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde kuramsal bakış yoksunluğundan kaynaklı bir problem mevcuttur. Çünkü yazarların da üzerinde durduğu gibi bilimin ayırt edici özelliği, kuramsal ve kavramsal çerçeveler penceresinden olaylara bakılıp açıklayabilmekle gerçekleşecektir. Dolayısıyla Uluslararası İlişkiler içerisinde sıkça başvurulan tarihsel yaklaşımlar ele alınan olaylara analitik bakabilme ve kuramsal bilgi üretme çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir (s. 78). Bunun yanında eserde Uluslararası İlişkilerin disiplinlerarası niteliği göz ardı edilmemekte, üstelik disiplinlerin birbirleriyle çalışmalar yürütmesi ya da Uluslararası İlişkilerin diğer disiplinlerden yararlanması disiplinlerin özgün sınırlarını yitirmemesi koşuluyla olması gerektiği düşüncesi de savunulmaktadır.

Kuramsallaşmanın öneminin yoğun bir şekilde vurgulandığı Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki komplocu eğilimleri tartışan üçüncü bölüm, güçlü bir varsayım dayanmaktadır. Bu varsayım, kuramsal alanın boş ve az gelişmiş bırakıldığı takdirde, bu boşluğun komplo teorileri başta olmak üzere diğer başka kuramlar tarafından doldurulacağı şeklinde formüle edilmiştir (s. 135). Burada uluslararası alanda kesin bilgi yokluğu ve belirsizlik, küreselleşmenin bir getirisi olan bilgi kirliliğinin yarattığı kuşkucu yaklaşımlar, Uluslararası İlişkiler disiplininin ideolojik ve sübjektif etkilere açık olması ve nihai olarak ülkelerin sahip olduğu kültürel ve siyasal özelliklerden ötürü çeşitli algılamaları bakımından uluslararası konuların komplo teorilerine meyilli olduğu dile getirilmektedir (s.

148-153). Bu yatkınlığın yanı sıra komplocu paradigma, kendine özgü terminolojisi ve mantıksal bağlantılarıyla Uluslararası İlişkileri konuları üzerinde negatif biçimde etkili olması söz konusudur. Bu kadar yaygın olan komplocu açıklama eğilimleri, Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler disiplininin kuramsal olarak yeterince gelişmemesi bağlamında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Türkiye'de yapılan Uluslararası İlişkiler çalışmalarının küresel açıdan saygınlık elde edebilmesi bakımından komplocu paradigmanın alana olumsuz etkilerinden kurtulması gerektiği yazarların özellikle üzerinde durdukları bir husustur.

Diğer taraftan, eserde küresel Uluslararası İlişkiler disiplinin genel görünümü merkez-çevre perspektifi şeklindeki bir ön kabulde ele alınmaktadır. Burada merkez, disiplinin gündemini belirleyen, kuramsal olarak güçlü ve gelişmiş olarak nitelendirilirken; çevre bu gündem doğrultusunda oluşturulan kuramlar için veriler sunan olarak nitelendirilmektedir (s. 54). Coğrafi olan ve coğrafi olamayan bir nitelik arz eden bu ayırmda, Anglo-Amerikan dünyası bağlam dışı kuramsallaştırma yapabilen merkezin merkezi, bağlamsal kuramsallaştırma yapan Batı Avrupa merkezin çevresi, kuramsallaştırma sürecine katılma imkânı olan; ancak merkezde yayması zor olan çevrenin merkezi ve son olarak da merkezden kopuk, dar bir kitleye ulaşan çevrenin çevresi olarak formüle edilmiştir (s. 193). Bu sınıflandırmaya göre çevre olarak nitelendirilebilecek Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde özgün kuramsallaştırma için son yıllarda bazı gelişmelerin kaydedildiği ve tartışmaların başladığı yazarlar tarafından kabul edilmekle birlikte bu gelişmeler yetersiz görülmektedir. Eserde özgün kuram, ulusal düzeyde önemli olan sorunları kuramsallaştırarak, kendi gündemini oluşturan ve bu bağlamda ulusal düzeyi aşan geçerlilikteki genellemeler olarak nitelendirilmektedir. Buradan hareketle özgün kuramsallaşmayla merkez-kaynaklı kuramları besleyen, onların dayandığı bağlam ve tecrübelerden farklı olan ve onlarla bütünleşmiş bir kuram oluşturma çabasına işaret edilmektedir (s. 203). Bunlarla birlikte Türkiye'de özgün kuramsallaştırmanın yaşanabilmesi açısından etkili olacak bazı yerel derin felsefi temel ve referans unsurlarının hâlihazırda bulunduğu yazarlar tarafından kabul ediliyor. Bu ön kabulde birlikte yazarların burada esas olarak işaret ettikleri şey, yerel unsurlardan yola çıkarak sahip olunan özün üzerine katkıların yapılması ve bu minvalde yeni bakış açılarının geliştirilmesidir.

2009 yılında, editoryal bir tercih yerine, üç akademisyenin ortak çalışması olarak yayınlanan bu eser, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplinin sorunlarına eğilen ve ele aldığı konuda yazılmış kapsamlı ilk akademik çalışmalardan biridir. İçeriği itibariyle günümüzde Uluslararası İlişkiler disipliniyle uğraşanların hangi konular üzerine yoğunlaşacağı, bunları nasıl değerlendireceği, bu değerlendirmeyi yaparken nasıl bir yöntem takip edeceği konusunda sağlıklı değerlendirme yapabilme yeteneğini kazandırabilecek bir niteliktedir. Çalışmada Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler disiplininin başlangıcından günümüze kadar geçen süreçte oluşan birikimi ve bu birikimin oluşma sürecinde ortaya çıkan ürünler (literatür) ile bu ürünleri oluşturmada izlenen yöntemler açısından da her üç akademisyenin gözlemlerini yine bilimsel ölçütlere sadık kalan bir dille aktardıkları görülmektedir. Bu gözlemlerden çıkan ortak sonuçlardan en önemlilerinden biri, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplininin kendine özgü bir kavram ve kuram dünyası inşa etmede henüz arzu edilen noktada olmadığı yönündedir. Bu nedenle Uluslararası İlişkilerin gelişimi açısından küresel özün mirasının üzerine Türkiye içerisinde özgün bir üslupla ekleneceklerin hangi yöntemlerle ve kimler tarafından yapılacağını ortaya koyma ihtiyacı bu açıdan önemlidir. Yazarlar, bu çalışmayla attıkları adımla, Türkiye'de kuramsal nitelikli çalışmaların Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde daha fazla yer alması, özgün kuramsallaştırma potansiyelinin harekete geçirilmesi, alanın sorunların minimize edilmesi, diğer disiplinlerle sınırlarının belirlenmesi, kendine özgü

kavramsal bir dili olan özgün, sınırları belli bir alan olması gibi durumlar üzerinde bir tartışmayı başlatmışlardır.

Eserin Uluslararası İlişkiler bölümlerinde görev yapan akademisyenlerle birlikte gelecekte bu alanda çalışmayı planlayan akademisyen adayları açısından öncelikli olarak incelenmesi tavsiye edilebilir. Bunun yanında Türkiye'deki üniversitelerde lisans düzeyi de dâhil olmak üzere, lisansüstü düzeyde Uluslararası İlişkiler bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler tarafından etraflıca bilinmesi gereken konulara değinildiğinden okunması önerilebilir. Bu eser, Uluslararası İlişkiler formasyonuna sahip olmayanlara üslup ve kullanılan terminoloji nedeniyle nispeten karışık gelebilir. Bu nedenle Uluslararası İlişkiler altyapısı olmadan yapılan okumalar, okuyucu zorlayabilir. Ancak bu eser, Uluslararası İlişkiler alanına ilgi duyan alan dışından kişilerin disiplinin sınırlarını öğrenmeleri ve ne şekilde disipline katkıda bulunabilecekleri hususunda bilgiler edinmeleri açısından faydalı olabilecektir.